

Cumhuriyet Dönemi Türkçe Dersi Öğretim Programlarının Genel Amaçları Bakımından Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BALCI¹
Doç. Dr. Eyyup COŞKUN²
Mehmet TAMER³

Özet

Dil eğitimi, bireylerde iletişim becerisini geliştirmenin ötesinde hayat boyu öğrenme sürecini gerçekleştiren en önemli araçlardan biridir. Öğrenme sürecinin planlı olarak yürütüldüğü okullar, amaçlara ulaşmak için öğretmen, öğrenci, ders işleme süreci, öğrenme ortamı, program gibi pek çok ayrıntının sistematik bir şekilde düzenlendiği kurumlardır. Bu planlamanın en önemli basamaklarından biri de öğretim programlarıdır.

Cumhuriyet döneminde hazırlanan ilköğretim Türkçe dersi öğretim programlarının ilk ikisi 1924 tarihini taşımaktadır. Ancak bu ilk iki programda (1924 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı ve 1924 Lise Birinci Devre Türkçe Müfredat Programı) genel amaçları içeren bir bölüm bulunmamaktadır. İlerleyen yıllarda hazırlanan programlarda ise genel amaç ifadelerinin “Hedef”, “Gaye”, “Amaç” başlıkları altında verilmiştir. Bu araştırmanın amacı Cumhuriyet döneminde hazırlanan ilköğretim Türkçe dersi öğretim programları genel amaçlarını dil becerileri (okuma, yazma, konuşma, dinleme, görsel okuma ve görsel sunu), ulusal değerler ve zihinsel beceriler açısından karşılaştırarak değerlendirmektir. Bu amaçla Cumhuriyet döneminde hazırlanan 15 öğretim programı “kategorisel içerik analizi” yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Değerlendirme sürecinde, Türkçe dersi öğretim programlarındaki genel amaç ifade eden cümleler öncelikle iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Bu kodlamada temel birim olarak cümle esas alınmıştır. İki kodlayıcının kodlamaları arasındaki farklılıklar üçüncü araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Bu kontrolde ilk iki araştırmacının farklı kodlamasının az olduğu belirlenmiş, bu farklılıklarda üçüncü araştırmacının düşüncesi belirleyici olmuştur. Kodlamanın ikinci aşamasında Türkçe dersi öğretim programlarındaki genel amaç ifade eden cümleler araştırma amaçlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu aşamada üç araştırmacı birinci aşamada belirlenen amaçları birlikte değerlendirmiş ve araştırma değişkenlerine (okuma becerisi, yazma becerisi, konuşma becerisi, dinleme becerisi, görsel okuma ve sunu becerisi, ulusal değerler ve zihinsel beceriler) göre sınıflandırmıştır. Bu kodlamada, üç araştırmacı arasında tam bir mutabakat sağlanmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre Cumhuriyet dönemi Türkçe dersi öğretim programlarında genel amaç olarak en çok yazma (f=61) ve okuma (f=48) becerisine yer verilmiştir. Konuşma becerisine 41 kez yer verilirken, dinleme (f=17) ve görsel okuma-sunu becerilerine (f=5) diğer becerilere göre çok daha az yer verildiği görülmektedir. Programların tamamında ulusal değerlere ilişkin amaçların mutlaka bulunduğu ancak zihinsel becerilere ilişkin amaçların sadece son üç programda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre okuma eğitimi ile ilgili en sık vurgulanan unsur öğrencilerde “okuma zevkini geliştirme” (f=8) ile ilgilidir. Yazma eğitimi ile ilgili amaçlarda ise “Duygu ve düşüncelerini açık, doğru ve güzel biçimde yazılı olarak anlatabilmek” (f=12) amacı öne çıkmaktadır. Konuşma becerisi ile ilgili olarak “Duygu ve düşüncelerini karşısındakilere doğru ve güzel biçimde sözle anlatmak” (f=12) amacının hemen tüm programlarda tekrar edildiğini görmek mümkündür. Dinleme eğitimi ile ilgili genel amaç cümlesi programlarda diğer becerilere oranla daha az yer alsa da en sık “Dinlediğini anlama becerisini geliştirmek” (f=8) amacına yer verilmiştir. Ulusal değerlerle ilgili olmak “Türk dilini sevdirmek” (f=7), “Milli duygularını geliştirmek” (f=6) amaçları öne çıkan genel amaç ifadeleridir. Görsel okuma ve görsel sunu becerileri ile zihinsel becerilere ilişkin

¹ Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ahmetbalci01@mynet.com/abalci@mku.edu.tr.

² Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ecoskun2002@yahoo.com.

³ Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, mehmet_tamer01@mynet.com.

genel amaç cümlelerine ağırlıkla son iki programda rastlamak mümkündür. Amaç cümlelerinde özellikle beceriyi açıklayan temel niteliğe vurgu yapılmıştır. Ulusal değerlerde ders ile doğrudan ilgi kurularak “Türkçe” öne çıkarılmıştır.

Türkçe dersi öğretim programları içinde özellikle 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8. Sınıflar) ve bu programın tekrarı niteliğindeki 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8. Sınıflar) ve 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8. Sınıflar) genel amaçların en ayrıntılı biçimde verildiği programlardır. 1981, 2005 ve 2006 programlarında da genel amaçların ayrıntılı biçimde verildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Program, Türkçe dersi öğretim programı, dil becerileri, ulusal değerler, zihinsel beceriler.

Evaluation of General Aims of Curriculum of Turkish Language Courses in Republic Period

Abstract

Language training is a means of both improving communication skills in individuals and realizing a life-long training process. Schools where a planned training process is realized are institutions where various details like the teacher, teaching process, learning environment, curriculum are systematically organized. One of the most important stages in this planning are the training curriculums.

The first two Turkish Language curriculums of primary schools in Republic Period date back to 1924. However, these first two curriculums (Primary School Turkish Language Course Curriculum of 1924 and High School First Semester Turkish Language Course Curriculum of 1924) did not include a section defining the general aims. In the curriculums prepared in the following years, general aims were given under heading such as “Target”, “Aim”, “Objectives”. The aim of this study is to evaluate the general aims of Turkish Language curriculums of primary schools in the Republic Period by comparing them in terms of linguistic skills (reading, writing, speaking, listening, visual reading and visual presentation), national values and intellectual skills. To that end, 15 curriculums prepared in the Republic Period were examined using categorical content analysis. In the evaluation process, sentences in the Turkish Language teaching curriculums, which defined the general aims, were separately coded by two researchers. In this coding, the sentences were taken as the main units. Any differences in the coding of two researchers were checked by a third researcher. Slight differences were determined between the coding of two researchers and the opinions of third researcher were the determinants of these differences. In the second stage of the coding, sentences defining the general aims in the Turkish Language teaching curriculums were categorized according to their objectives. In this stage, three researchers jointly evaluated the objectives determined in the first stage and categorized them according to the research variables (reading skill, writing skill, speaking skill, listening skill, visual reading and presentation skill, national values and intellectual skills). In this coding, the three researchers were in complete agreement.

According to the results of the study, in the Turkish Language teaching curriculums in Republic Period, writing (f=61) and reading (f=48) skills were the highest ranked general aims. Speaking skill was included 41 times and listening (f=17) and visual reading- presentation (f=5) were included less than other skills. Over the entire curriculums, aims regarding national values were observed; however, aims regarding intellectual skills were found only in the last three curriculums.

According to the results of the study, the element most stressed concerning reading training was about “developing reading pleasure” in students (f=8). In the aims regarding writing training the aim of “conveying senses and opinions in written accurately and nicely” (f=12) were prominent. In speaking skills, the aim of “explaining senses and opinions accurately and nicely” (f=12) was found in every curriculum. Even though the general aim sentence regarding listening training occurred less often than other skills, in this area the aim of “improving comprehending skill” (f=8) was included most frequently. “Endearing the Turkish Language” (f=7), “improving the sense of national identity” (f=6) were the prominent general aim definitions about national values. There were also general aim sentences concerning visual reading and visual presentation skills and intellectual skills. The essential features explaining particular skills were stressed in aim sentences. In national values, “Turkish Language” was presented by directly referring to the course.

The Elementary School Turkish Language Curriculum of 1929 (6th and 8th classes) and 1931-1932 School Year Amendment Turkish Language Curriculum (6th and 8th classes) are the programs that included the most elaborated general aims of the Turkish Language course curriculums under study. The general aims can also be found to be described in detail in the curriculums of 1981, 2005 and 2006.

Keywords: Curriculum, Turkish Language course curriculum, linguistic skills, national values, intellectual skills.

Giriş

Toplumların gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli etkenlerden biri eğitim sisteminin ortaya koyduğu insan modelidir. Gelişmiş toplumlar, nitelikli ve eğitilmiş bireylere ihtiyaç duymaktadır (Bilen, 2006: 1-3). Bu durum ancak okul yoluyla gerçekleştirilebilir. Gelişmişlik ve kalkınma okulla birlikte açıklanmaya başlandığı için bir kurum olarak eğitim ve buna ait başlıklar günümüzde önem kazanmaya başlamıştır. Öğretim programları da bu önemli başlıklardandır.

Bütün öğretim çalışmalarında olduğu gibi dil becerilerinin geliştirilmesi de belirlenmiş hedefler ve programlar dâhilinde yapılmak zorundadır. Programlar bir öğretim alanının standart ve etkili bir süreç içinde gerçekleştirilmesinde önemli başlıklardan biridir. Program Türkçe Sözlük'te; "1. Belirli şartlara ve düzene göre yapılması öngörülen işlemler bütünü, izlenice. 2. Yapılacak bir işin bölümlerini, bölümlerin sırasını ve zamanını gösteren tasarı." olarak açıklanmıştır (TDK, 2005). Öğretim sürecindeki program kavramı ise çoğunlukla belirlenmiş bir ders adıyla birlikte düşünülür: "Bir okulun ders dışı çalışmalarını da kapsayan tüm programıdır. Bunda ders ve etkinliklerin türleri ve sırası belirtilmiştir. Ara sıra belli bir dersin programı ile eşanlamda kullanılır" (Öncül, 2000: 814). Bir başka tanımda ise program "eğitim hedeflerini gerçekleştirmek için öğrencilerin karşı karşıya geldikleri düzenli öğrenme yaşantılarının tümü" olarak açıklanır (Bilen, 2006: 46). Varış (1994: 18) program geliştirmeyi, eğitim kurumunun, millî eğitim ve kurum amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı faaliyetlerin tümü olarak görmektedir (Akt. Demirel, 2006:3).

Farklı dönemlerde bazı unsurlar öne çıkarılsa da eğitim programları "izlenen yol" anlamıyla düşünüldüğünde konu listesi, ders içeriği, çalışma programı, öğretim materyalleri, dersler, hedef davranışlar, okul içinde ve dışında öğretilen-planlanan her şeyi kapsamaktadır (Demirel, 2006: 1-2).

Öğrenme ilkeleri dikkate alındığında iyi organize edilmiş bilginin, organize edilmemiş bilgidenden daha kolay öğrenildiği ve daha kolay hatırlandığı kabul edilmektedir. Bu sebeple bütün öğretim süreçlerinde planlamanın önemli olduğu bilinmektedir. Planlama sürecinde hedeflerin belirlenmesi, hedef alanlarının tespiti, ön koşul öğrenmeleri belirleme, öğrenci niteliklerini belirleme, içeriğin düzenlenmesi, öğretim stratejileri ve materyallerini seçme, öğretim etkinliklerini belirleme, ölçme ve değerlendirme sürecini tespit, öğretimi uygulama ve değerlendirme öne çıkan ve tespit edilmesi zorunlu olan alanlardır (Senemoğlu, 2004: 398-428).

Tespit edilen basamaklar içinde ilk olarak vurgulanan bölüm hedeflerin belirlenmesi aşamasıdır. Programda "hedef" kavramı ile kastedilen varılmak istenen noktadır (Sönmez, 2007: 23). "Hedef, bireyde bulunmasını istediğimiz, eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özelliklerdir" (Bilen, 2006: 9). Hedeflerin belirlenmesinde farklı öğretim yaklaşımlarına bağlı olarak davranışlara ya da bilişsel, duyuşsal ve psikomotor niteliklerden birinin öne çıkarıldığına rastlamak mümkündür (Senemoğlu, 2004: 401-412). Ülkemizde uzun yıllar hedef kavramının doğrudan doğruya davranış değiştirme süreciyle özdeşleştirilerek açıklanmaya çalışılması da benimsenen öğretim yaklaşımıyla yakından ilgilidir. Program geliştirme sürecinde farklı felsefi temellerin, öğrenme kuramlarının, toplumsal niteliklerin esas alındığını görmek mümkündür (Demirel, 2006: 17-46). Elbette bu durum program amaçlarının belirlenmesini de etkilemektedir.

Eğitim süreci içinde hedeflerin belirlenmesinde toplumsal niteliklere, ülkenin eğitimden beklentilerine, ekonomik yapıya, konu alanına, kişisel farklılıklara ve çevreye dikkat edilmesi gerekir. Hedeflerin taksonomik olarak basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, birbirinin önkoşulu olacak şekilde sınıflanması ve sıralanması önemlidir. Elbette ki bu sınıflama ve sıralama sürecinde farklı taksonomik yaklaşımlar bulunmaktadır. Hedefler oluşturulurken hem kapsamı hem de sınırlılıkları iyi belirleyecek ifadeler yer verilmesi, öğrenme ürünlerini dile getirmesi, hedeflerin hangi konu içeriği ile gerçekleştirileceğinin belirlenmesi önemlidir. Hedefler, ilgili alanın niteliklerine uygun olmalı, birbirini destekler nitelikte olmalıdır (Sönmez, 2007: 23-27, 33-41).

Hedefler; uzak hedefler, genel hedefler ve özel hedefler olmak üzere üç başlıkta toplanır. Uzak hedefler eğitimdeki politik felsefeyi yansıtır. Genel hedefler ise bir anlamda uzak hedeflerin ülke ve kurumun koşulları dikkate alınarak yorumlanmasıdır. Özel hedefler ise bir alanda bireylerin kazanması beklenen bilgi, beceri, yetenek, ilgi, tutum ve alışkanlıklar gibi başlıkları içerir (Bilen, 2006: 9-10). Hedef türleri arasında yer alan "özel hedefler" başlığı her dersi ilgilendiren hedeflerin farklı olması gerektiği bilgisine dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Alana ilişkin özel hedefler belirlenirken öğrenci merkezli bir anlayışla açık ve anlaşılır ifadelerin kullanılması önemlidir. Belirlenen hedefler mutlaka bir içerikle ilişkili olmalıdır. Aynı zamanda hedeflerin genelleme yapabilecek kadar kapsamlı, özel bir duruma uygulanabilecek derecede de sınırlı olması beklenir (Bilen, 2006: 10).

Türkçe Dersi Öğretim Programları

Türkçenin bir ders olarak öğretimi ve ders içeriğinin bir program şeklinde düzenlenmesi Tanzimat süreci ile birlikte başlamıştır (Göğüş, 1970: 124-140; Coşkun, 2007: 1-4). Cumhuriyet döneminde ilköğretim okulları için hazırlanan Türkçe dersi öğretim programlarının ilki 1924 tarihini taşımaktadır. Ancak daha cumhuriyet ilan edilmeden önce Kurtuluş Savaşı döneminde 1922 tarihli bir program da bulunmaktadır (Balcı, 2010). 1923 yılından sonra Türkçe dersi öğretim programlarının da 1981 yılına kadar “ilk mektep, ilk okul, lise ve orta okul” programlarının içinde bulunduğunu görmek mümkündür. 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı ise bağımsız ve ilköğretimin her iki kademesini de bünyesinde barındıran bir nitelik taşımaktadır. 1981 yılına kadar hazırlanan programları iki başlık altında incelemek mümkündür:

- a) İlkokul Türkçe dersi programları (1924, 1926, 1930, 1936, 1948, 1968 programları)
- b) Orta okul Türkçe dersi programları (1924, 1929, 1931—1932, 1938, 1949, 1962 programları).

1924 tarihli “İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı”nda genel amaçları ifade eden bir bölüm bulunmamaktadır (Maarif Vekaleti, 1340-a). Programın genel amaçlarını ifade etmek için 1926, 1928, 1936 ilköğretim programlarında “hedef”; 1948, 1968 ve 1981 ve 2005 programlarında ise “amaç” başlığı kullanılmıştır.

İlköğretim 6-8. sınıflar için hazırlanan Türkçe dersi öğretim programlarından 1340 (1924) tarihli “Lise Birinci Devre Müfredat Programı”nda genel amaçları ifade eden bir bölüm bulunmamaktadır. Daha sonraki programlarda ise programın genel amaçlarını ifade etmek için “gaye” (1929, 1931-1932, 1938 programlarında) ve “amaç” (1949, 1962, 1981, 2006 programlarında) başlıklarının kullanıldığını görmek mümkündür (Duman, 1992).

1981 yılında hazırlanan *Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı* (MEB, 1981) ilköğretim 1-8. sınıflardaki Türkçe derslerini bir bütün olarak ele alan bir programdır. 2005 ve 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programları ise 1-5. sınıflar ve 6-8. sınıflar için ayrı ayrı hazırlanmıştır (MEB, 2006, 2009).

Göğüş (1978: 8-9) dil derslerine ait programların diğer ders programlarından özellikle de bilgi derslerinden farklı olduğunu belirtir. Dil eğitim programlarında belirlenen çerçeve yaş, yetenek, ilgi, gereksinim, olanak, düzey gibi pek çok ayrıntıya göre hem genişletilebilir hem de daraltılabilir. Bu niteliğiyle dil dersi programları “çekirdek program” niteliği gösterir. Örneğin aynı metin ilköğretimde olay ağırlıklı işlenirken lisede söz sanatı, yazarın sanatkar kişiliği açılarından da işlenebilir.

Eğitim ve öğretim sürecinde ders programlarının içeriklerinin düzenlenmesinde somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakın çevreden uzak çevreye doğru bir sıralamanın izlenmesi hemen her ders için doğru kabul edilen genel ilkelerdir. Ancak Türkçe dersi programlarının içerik düzenlenmesinde bu başlıkların yanında farklı yaklaşımlara dikkat edilmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Okuduğunu anlama sürecinde yoğunlaştırıcı ya da yaygınlaştırıcı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği; kronolojik sıra izleme ya da tematik yaklaşımı benimseme konusunda yapılan tartışmalar bu duruma bir örnek oluşturmaktadır (Demirel, 1999: 29-30).

Dil öğretim programlarının oluşturulmasında ileri sürülen yapısalcı yaklaşım, durumsal yaklaşım, işlevsel yaklaşım, dil becerisi merkezli yaklaşım, konu merkezli yaklaşım, sarmal yaklaşım, modüler yaklaşım, doğrusal yaklaşım, yapılandırmacı yaklaşım, davranışçı yaklaşım, bilişsel yaklaşım vb. programların temel niteliklerini ve ruhunu yansıtmaları açısından da önemlidir (Demirel, 1999: 30-34; Güneş, 2007: 27-36). Dil eğitiminin bilgidan ziyade beceri kazandırmaya yönelik olması amaçların önemini daha da arttırmaktadır. Diğer derslerin aksine konuları öğretmeyi değil daha kapsamlı olan ve beceri geliştirmeyi esas alan dil derslerinde, hedeflerin doğru belirlenmesi önemlidir (Göğüş, 1983: 43). Günümüzdeki gelişmeler dil öğretim sürecinin öğrencilerin algılama, planlama ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik ve işlevsel olmasını gerekli kılmaktadır (Yalçın, 2002: 33-35). Gelişmelere paralel olarak yeni öğretim programlarında bireylerin aktarılan bilgiyi öğrenen değil bilgiyi yorumlayarak anlamlandırabilen, yeni bilgiler üretebilen; araştırma, sorgulama, yorumlama

becerileri gelişmiş, hayat boyu öğrenmeyi sağlayabilecek donanımda bir eğitim almış bireyler yetiştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir (Güneş, 2007: 297).

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet döneminde hazırlanan ilköğretim Türkçe dersi öğretim programlarının “genel amaçlar”ını öğrenme alanları (okuma, yazma, konuşma, dinleme, görsel okuma ve sunu), ulusal değerler ve zihinsel beceriler açısından değerlendirmektir.

Yöntem

Bu araştırma nitel veri analizi tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Çalışma kapsamında Cumhuriyet dönemi ilköğretim Türkçe dersi öğretim programlarına ait metinler, “içerik analizi” tekniklerinden “kategorisel analiz tekniği” kullanılarak analiz edilmiştir. Kategorisel analiz, “içerik analizinde elde edilen kavramların birbirleriyle belirli bir tema altında sınıflandırılması”nı (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 228); “belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesini ve ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplandırılması”nı ifade eder (Bilgin, 2000: 15).

Araştırmada çalışma evrenini, Cumhuriyet dönemi ilköğretim Türkçe dersi öğretim programları oluşturmaktadır. Çalışma sürecinde araştırma evrenindeki tüm programlar incelenmiştir. İçerik analizinin güvenilirliği büyük ölçüde kodlama işlemine bağlıdır (Balcı, 2001; Büyüköztürk vd. 2007). Bu ise kodlayıcıların ve kodlama kategorilerinin güvenilirliğiyle ilgilidir. Kodlayıcının güvenilirliği farklı kodlayıcıların aynı metni aynı şekilde kodlamalarını gerektirir (Bilgin, 2000). Araştırmada kodlama süreci iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada programlardaki “genel amaç” ifadelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bazı programlarda amaçların “hedef, amaç, gaye” başlıkları altında değerlendirildiği bazı programlarda ise böyle bir bölüme yer verilmediği tespiti yapılmıştır. Bu sebeple Türkçe dersi öğretim programları öncelikle iki araştırmacı tarafından genel amaç ifadeleri bakımından ayrı ayrı kodlanmıştır. Bu kodlamada temel birim olarak cümle esas alınmıştır. Programların genel amaçlarını ifade ettiği düşünülen cümleler her program için ayrı ayrı yazılmıştır. İki kodlayıcının kodlamaları arasındaki farklılıklar üçüncü araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Bu kontrolde ilk iki araştırmacının farklı kodlamasının az olduğu belirlenmiş, bu farklılıklarda üçüncü araştırmacının düşüncesi belirleyici olmuştur.

Kodlamanın 2. aşaması programların genel amaçlarının araştırma amaçlarına göre sınıflandırılmasını kapsamaktadır. Bu aşamada üç araştırmacı birinci aşamada belirlenen amaçları birlikte değerlendirmiş ve araştırma değişkenlerine (okuma becerisi, yazma becerisi, konuşma becerisi, dinleme becerisi, görsel okuma ve sunu becerisi, ulusal değerler ve zihinsel beceriler) göre sınıflandırılmıştır. Bu kodlamada, üç araştırmacı arasında tam bir mutabakat sağlanmıştır.

Amaç cümlelerini kategorilere ayırma sürecinde, bazı amaç cümlelerinin birden fazla kategoriye girebildiği belirlenmiştir. Bu durumlarda ilgili amaç cümlesi her iki kategoride değerlendirilmiştir. Örneğin 1929 *Ortamektep Türkçe Programında* “...talebeye iyi eserleri okuma zevkini vermek ve okumaya değer kitaplarla kendilerinin daimi temasını temin etmek” ifadesi hem “Okuma alışkanlığı kazandırmak” hem de “Okuma ilgisi oluşturmak” maddeleri için ayrı ayrı kodlanmıştır. Yine kodlama sürecinde farklı programlardaki benzer amaç ifadeleri tek biçimde kodlanmıştır. Örneğin 1968 İlkokul Türkçe Programı’nda (1-5) “*Dinleme ve okuma alışkanlık zevkini elde eder...*”, 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı’nda (6-8) “*Onlara, dinleme, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak...*” ve 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki (6-8) “*Seviyesine uygun eserleri okuma; bilim, kültür ve sanat etkinliklerini seçme, dinleme, izleme alışkanlığı ve zevki kazanmaları*” ifadeleri kodlama sürecinde ilgili diğer başlıkları yanında “*Dinleme alışkanlık ve zevkini kazanmak*” cümlesiyle de ifade edilmiştir.

Bulgular

İlköğretim Türkçe dersi için hazırlanmış olan öğretim programlarının genel amaçları incelenerek okuma eğitimi ile ilgili amaçlar belirlenmiştir. Bu amaçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: *Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Okuma Eğitimi İle İlgili Amaçlar*

No	Amaçlar	f	Program*	
1	Okuma zevki uyandırmak	8	1,2,3,4,6,10,11,13	
2	Okuma alışkanlığı kazandırmak	7	2,4,6,10,11,12,13	
3	Okuma ilgisi oluşturmak	6	5,7,8,9,10,12	
4	Eserlerin edebi değerlerini fark edebilmek	4	2,4,6,11	
5	Okuduğu metni anlamak	4	2,4,6,11	
6	Metni, içeriğini yansıtabilecek şekilde seslendirmek	3	2,4,6	
7	Okuduğu metni çözümlmek	3	2,4,6	
8	Okuma tekniklerini bilmek	a) Göz atarak okuma tekniğini kazanmak b) Tam okuma tekniğini kazanmak c) Esnek okuma tekniğini kazanmak d) Sesli okuma tekniğini kazanmak	3 3 2 1	2,4,6 2,4,6 2,4 6
9	Okuduğu metni özetleyebilmek	2	2,4	
10	Okuma becerisini geliştirmek	1	12	
11	Metinler arası okuma becerisi geliştirmek	1	12	
Toplam		48		

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Programların genel amaçlar bölümünde okuma eğitimiyle ilgili birçok amacın dile getirildiği görülmektedir. En çok tekrarlanan amaçlar; “okuma zevki uyandırmak” (f=8), “okuma alışkanlığı kazandırmak” (f=7) ve “okuma ilgisi oluşturmak”tır (f=6).

Tablo 2: *Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Yazma Eğitimi İle İlgili Amaçlar*

No	Amaçlar	f	Program*	
1	Duygu ve düşüncelerini açık, doğru ve güzel biçimde yazılı olarak anlatabilmek	12	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,13	
2	Yazım kurallarına uygun yazabilmek	8	2,4,5,6,7,8,9,10	
3	Yazılarını okuyucuların ilgisini çekebilecek biçimde yazabilmek	4	2,4,6,10	
4	Yazma alışkanlığı kazandırmak	3	2,4,6	
5	Metin türlerinin gerektirdiği özelliklere uygun yazabilmek	a) Mektup yazabilmek b) Kısa hikâyeler yazabilmek c) Seviyesine uygun hikâyeleri tiyatro metnine çevirebilmek	3 3 3	2,4,6 2,4,6 2,4,6
6	Düşüncelerini paragraflar halinde yazabilmek	3	2,4,6	
7	Düşüncelerini planlı bir şekilde yazabilmek	3	2,4,6	
8	Okuduğu metinleri özetleyerek yazabilmek	3	2,4,6	
9	Oyunaklı biçimde yazabilmek	3	2,4,6	
10	Dil bilgisi kurallarına uygun biçimde yazabilmek	3	2,4,6	
11	Noktalama işaretlerini doğru kullanabilmek	3	2,4,6	
12	Düşüncelerini başarıyla ifade edebilecek kelime hazinesine sahip olmak	3	2,4,6	
13	Yazılarında özgün bir üsluba sahip olmak	3	2,4,6	
14	Yazma becerisini geliştirmek	1	12	
Toplam		61		

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Programların genel amaçlar bölümünde yazma eğitimiyle ilgili 14 amacın dile getirildiği görülmektedir. En çok tekrarlanan amaçlar; “Duygu ve düşüncelerini açık, doğru ve güzel biçimde yazılı olarak anlatabilmek” (f=12) ve “Yazım kurallarına uygun yazabilmek”tir (f=8).

Tablo 3: Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Konuşma Eğitimi İle İlgili Amaçlar

No	Amaçlar	f	Program*
1	Duygu ve düşüncelerini karşısındakilere doğru ve güzel biçimde sözle anlatmak	12	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,13
2	Topluluk karşısında etkili konuşma becerisi kazanmak	3	2,4,6
3	Konuşmada içeriğe uygun seslendirme yapmak	3	2,4,6
4	Kelimeleri tam ve doğru şekilde seslendirmek (boğumlama)	3	2,4,6
5	Sorulan bir soruya açık, kısa, doğru cevap vermek	3	2,4,6
6	Konuşmada üzerinde duracağı konuları planlamak	3	2,4,6
7	Konu dışına çıkmamak	3	2,4,6
8	Nezakat kurallarına uygun konuşmak	3	2,4,6
9	Bir tartışmada fikirlerini ifade edebilmek	3	2,4,6
10	Yerel ağız özelliklerini bırakarak standart Türkçeye uygun konuşmak	2	1,3
11	Konuşma konusuyla ilgili gözlem ve araştırma yoluyla bilgi edinmek	1	10
12	Konuşmasını ilgi çekici hale getirmek	1	10
13	Konuşma becerisini geliştirmek	1	12
Toplam		41	

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Programların genel amaçlar bölümünde konuşma eğitimiyle ilgili 13 amaç dile getirilmiştir. “Duygu ve düşüncelerini karşısındakilere doğru ve güzel biçimde sözle anlatmak” amacı hemen hemen tüm programlarda tekrar edilmiştir (f=12).

Tablo 4: Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Dinleme Eğitimi İle İlgili Amaçlar

No	Amaçlar	f	Program*
1	Dinlediğini anlama becerisini geliştirmek	8	1,3,6,8,9,10,11,12
2	Dinlediği metnin estetik değerini belirleyebilmek	4	2,4,6,11
3	Dinleme alışkanlık ve zevkini kazanmak	3	10,11,13
4	Kitle iletişim araçlarıyla aktarılan mesajları sorgulamak (eleştirel dinleme)	2	12,13
Toplam		17	

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Programların genel amaçlar bölümünde dinleme eğitimiyle ilgili 4 amaç dile getirilmiştir. En çok tekrarlanan amaç “dinlediğini anlama becerisini geliştirmek”tir (f=8).

Tablo 5: Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Görsel Okuma ve Sunu Eğitimi İle İlgili Amaçlar

No	Amaçlar	f	Program*
1	Kitle iletişim araçlarıyla aktarılanları sorgulamalarını sağlamak	2	12,13
2	Görüp izlediklerini tam ve doğru biçimde anlamak	1	11
3	Görsel okuma, görsel sunu becerilerini kazandırmak	1	12
4	Bilim, kültür ve sanat etkinliklerini izleme alışkanlığı ve zevki kazandırmak	1	13
Toplam		5	

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Programların genel amaçlar bölümünde görsel okuma ve sunu alanıyla ilgili 4 amaç dile getirilmiştir. Bu amaçlardan “kitle iletişim araçlarıyla aktarılanları sorgulamalarını sağlamak” iki; diğer amaçlar ise birer programda ifade edilmiştir.

Tablo 6: *Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Ulusal Değerler İle İlgili Amaçlar*

No	Amaçlar	f	Program*
1	Türk dilini sevdirmek	7	5,7,8,9,10,11,12
2	Milli duygularını geliştirmek	6	2,4,6,11,12,13
3	Türk kültürünü yansıtan eserleri tanımak	5	8,9,11,12,13
4	Yüce ideallere sahip olmak	3	2,4,6
5	Ülkesi ve toplum için faydalı bireyler yetiştirmek	3	2,4,6
6	Türk dil devriminin amaçlarını gerçekleştirmek	3	7,8,9
7	Türk dilini bilinçli ve özenli kullanmak	1	11
8	Türkçenin milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemek	1	13
9	Ülke sorunlarına duyarlı olmak	1	13
Toplam		30	

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim programı (6-8)

Programların genel amaçlarında ulusal değerlere de sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Bunlardan en çok yer verilenler “Türk dilini sevdirmek” (f=7), “Milli duygularını geliştirmek” (f=6) ve “Türk kültürünü yansıtan eserleri tanımak”tır (f=5).

Tablo 7: *Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarında Zihinsel Becerilerin Kazandırılması İle İlgili Amaçlar*

No	Amaçlar	f	Program*
1	Düşünme becerisini geliştirmek	5	1,3,11,12,13
2	Yaratıcı düşünme becerisini geliştirmek	3	11,12,13
3	Eleştirel düşünme becerisini geliştirmek	3	11,12,13
4	Yapıcı düşünme becerisini geliştirmek	3	11,12,13
5	Bilimsel düşünme becerisini geliştirmek	2	11,12
6	Sıralama becerisini geliştirmek	2	12,13
7	Sınıflama becerisini geliştirmek	2	12,13
8	Sorgulama becerisini geliştirmek	2	12,13
9	İlişki kurma becerisini geliştirmek	2	12,13
10	Tahmin etme becerisini geliştirmek	2	12,13
11	Analiz-sentez yapma becerisini geliştirmek	2	12,13
12	Değerlendirme becerisini geliştirmek	2	12,13
13	Bilgiyi yorumlama becerisini geliştirmek	2	12,13
14	Bilgi teknolojilerini kullanabilmek	2	12,13
15	Problem çözüme becerisini geliştirmek	1	12
16	Bilgiyi araştırma ve keşfetme becerisini geliştirmek	1	12
17	Bilgiyi kullanma ve üretme becerisini geliştirmek	1	12
18	Öğrenme becerilerini geliştirmek	1	12
19	Zihinde yapılandırma	1	12
20	Akılcı düşünme yollarını kazandırmak	1	13
Toplam		40	

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Tablo 7, programlardaki genel amaçlarda zihinsel becerilerle ilgili 20 ayrı amaca yer verildiğini göstermektedir. Ancak bu amaçların tamamına yakınına (f=38) sadece son 3 programda (1981, 2005 ve 2006) bulunmaktadır. Öte yandan zihinsel becerilerle ilgili amaçlara en çok 2005 Programında (1-5. Sınıflar) yer verildiği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8: Türkçe Öğretim Programlarının Genel Amaçlarının Alanlara Göre Dağılımı

Program*	Görsel Okuma				Ulusal Değerler	Zihinsel Beceriler	Toplam
	Okuma	Yazma	Konuşma	Dinleme			
1	1	1	2	1	-	1	6
2	10	15	9	1	-	3	38
3	1	1	2	1	-	1	6
4	10	15	9	1	-	3	38
5	1	2	1	-	-	1	5
6	9	15	9	2	-	3	38
7	1	2	1	-	-	2	6
8	1	2	1	1	-	3	8
9	1	2	1	1	-	3	8
10	3	3	3	2	-	1	12
11	4	1	1	3	1	4	19
12	4	1	1	2	2	3	32
13	2	1	1	2	2	4	26
Toplam	48	61	41	17	5	30	242

* Programlar: 1- 1926 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 2- 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8) 3- 1930 İlk Mektep Türkçe Müfredat Programı (1-5) 4- 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8) 5- 1936 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 6- 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 7- 1948 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 8- 1949 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 9- 1962 Ortaokul Türkçe Programı (6-8) 10- 1968 İlkokul Türkçe Programı (1-5) 11- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı (6-8) 12- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5) 13- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8).

Tablo 8'e göre bazı programlarda genel amaçlar çok ayrıntılı biçimde verilirken bazı programlarda ise kısaca verilmektedir. Bu programlardan özellikle 1929 Ortamektep Türkçe Programı (6-8. Sınıflar) ve bu programın hemen hemen tekrarı niteliğindeki 1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8. Sınıflar) ve 1938 Ortaokul Türkçe Programı (6-8. Sınıflar) genel amaçların en ayrıntılı biçimde verildiği programlardır. 1981, 2005 ve 2006 programlarında da genel amaçların ayrıntılı biçimde verildiği görülmektedir.

Cumhuriyet dönemi Türkçe dersi öğretim programlarında genel amaç olarak en çok yazma (f=61) ve okuma (f=48) becerisine yer verilmiştir. Konuşma becerisine 41 kez yer verilirken, dinleme (f=17) ve görsel okuma-sunu becerilerine (f=5) diğer becerilere göre çok daha az yer verildiği görülmektedir. Programların tamamında ulusal değerlere ilişkin amaçların mutlaka bulunduğu ancak zihinsel becerilere ilişkin amaçların sadece son üç programda bulunduğu görülmektedir.

Öte yandan 1981'e kadar kullanılan programlarda daha çok okuma, yazma ve konuşma ile ilgili amaçlara yer verildiği; görsel okuma sunu becerisi ile zihinsel becerilere ise hemen hiç yer verilmediği ortaya çıkmaktadır. 1981 Programında kısmen bahsedilen görsel okuma-sunu becerisi ile zihinsel becerilere 2005 ve 2006 programlarında belirgin biçimde yer verildiği gözlenmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte hazırlanmaya başlanan ilköğretim Türkçe dersi öğretim programları özellikle temel dil becerilerine dikkat çekilerek oluşturulmuştur. Türkçe dersi programları incelendiğinde okuma eğitimiyle ilgili birçok amacın dile getirildiğini görmek mümkündür. Programların genel amaçları içinde okuma eğitimi ile ilgili olarak "okuma zevki uyandırmak" (f=8), "okuma alışkanlığı kazandırmak" (f=7) ve "okuma ilgisi oluşturmak" (f=6) en çok kullanılan amaç ifadeleridir. Ancak bu ifadelerin yanında okuma becerisini geliştirmeye yönelik olarak metni anlama, metni çözümleme ve farklı teknikleri kullanarak okuduğunu anlama becerisini geliştirmeye yönelik amaçlara yer verildiğini görmek mümkündür. Anlama eğitiminin temelini oluşturan okuma becerisi, sürekli bir zihinsel faaliyeti gerektirir. Kişinin bilgi, deneyim ve problem çözme becerisi de okuduğunu anlama becerisini etkileyebilmektedir. Kişilerin bilgi edinmenin ötesinde sadece eğlenme ve keyif alma amacıyla da okuma etkinliklerinde bulunması (National Reading Panel, 2000: 4-5) programlardaki anlama amacının ötesinde okuma alışkanlığına vurgu yapılmasını da açıklamaktadır. Ayrıca okuma sürecinde "okuma ilgisi"nin canlı tutulmasının okumaya ilişkin becerilerin geliştirilmesinde ve okuma alışkanlığının kazanılmasında önemli olduğu bilinmektedir (Balcı, 2009: 31). Metinler arası okuma gibi nispeten yeni sayılabilecek başlıkların son hazırlanan Türkçe öğretim programlarında bulunması doğal karşılanmalıdır.

Dil eğitimi sürecinin önemli aşamalarından birini oluşturan yazma becerisine ilişkin programların genel amaçlar bölümünde 14 amaca yer verildiği tespit edilmiştir. Sıklıkla tekrarlanan amaçlar; “*Duygu ve düşüncelerini açık, doğru ve güzel biçimde yazılı olarak anlatabilmek*” (f=12) ve “*Yazım kurallarına uygun yazabilmek*”tir (f=8). Bu amaç cümlelerinde özellikle “anlatma” becerisinin öne çıkarılması ve “yazıyla ifade/anlatma” vurgusunun yapılması becerinin temelde geliştirmeyi amaçladığı alanla doğrudan ilgilidir. Benzer şekilde yazılı anlatımın kurallar bölümünü oluşturan imlaya ilişkin amaç cümlelerinin ikinci sırada en sık tekrar edilen amaç olması da beklenen bir sonuçtur. “*Yazma alışkanlığı kazandırmak*” (f=3), “*Metin türlerinin gerektirdiği özelliklere uygun yazabilmek*” (f=3), “*Düşüncelerini paragraflar halinde yazabilmek*” (f=3), “*Düşüncelerini planlı bir şekilde yazabilmek*” (f=3), “*Okuduğu metinleri özetleyerek yazabilmek*” (f=3), “*Okunaklı biçimde yazabilmek*” (f=3), “*Dil bilgisi kurallarına uygun biçimde yazabilmek*” (f=3), “*Noktalama işaretlerini doğru kullanabilmek*” (f=3), “*Düşüncelerini başarıyla ifade edebilecek kelime hazinesine sahip olmak*” (f=3) ve “*Yazılarında özgün bir üsluba sahip olmak*” (f=3) amaç cümlelerinin eşit sayıda ve aynı programlarda dağılım sıklığının görülmesi bahsi geçen programların genel amaçlar bölümünün küçük değişiklikler dışında birbirinin tekrarı olmasıyla ilgilidir. Ders programlarında yer alan “genel amaçlar” bölümünün isminden de anlaşılacağı üzere programın ruhunu yansıtacak genel amaç ifadelerini bünyesinde taşıması beklenir. Ancak buradaki ifadeler, genel amaç olmanın ötesinde ders içeriğini belirleyen başlıkları da içerecek şekilde bir düzenlemeyle sunulmuştur.

Konuşma eğitimi başlığı altında değerlendirilebilecek genel amaç ifadeleri içinde “*Duygu ve düşüncelerini karşısındakilere doğru ve güzel biçimde sözle anlatmak*” amacının hemen hemen tüm programlarda tekrar edildiği anlaşılmaktadır (f=12). Yazma becerisiyle ilgili belirlenen genel amaçlar cümlelerine benzer şekilde konuşma becerisiyle ilgili olarak “*Topluluk karşısında etkili konuşma becerisi kazanmak*” (f=3), “*Konuşmada içeriğe uygun seslendirme yapmak*” (f=3), “*Kelimeleri tam ve doğru şekilde seslendirmek (boğumlama)*” (f=3), “*Sorulan bir soruya açık, kısa, doğru cevap vermek*” (f=3), “*Konuşmada üzerinde duracağı konuları planlamak*” (f=3), “*Konu dışına çıkmamak*” (f=3), “*Nezakat kurallarına uygun konuşmak*” (f=3) ve “*Bir tartışmada fikirlerini ifade edebilmek*” (f=3) gibi alan içeriğiyle ilgili alt başlıkların birbirinin tekrarı niteliğindeki programlarda genel amaç cümlesi hâline getirildiğini görmek mümkündür. Bu durum, 1929 yılında hazırlanmış olan “*Ortamektep Türkçe Programı (6-8)*”nın ve bu programın tekrarı niteliğindeki *1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8. Sınıflar)* ve *1938 Ortaokul Türkçe Programı'nın (6-8. Sınıflar)* “Genel Amaçlar” bölümünün konu başlıklarını da kapsayacak şekilde düzenlenmesiyle ilgilidir.

Türkçe dersi öğretim programlarında, dil öğretimi sürecinin son yıllarda önemi gittikçe daha çok vurgulanan başlıklarından biri olan dinleme eğitimiyle ilgili 4 amaca yer verildiği görülmektedir. En çok tekrarlanan amaç “*dinlediğini anlama becerisini geliştirmek*”tir (f=8). Bu amacı sırasıyla “*Dinlediği metnin estetik değerini belirleyebilmek*” (f=4), “*Dinleme alışkanlık ve zevkini kazanmak*” (f=3) ve “*Kitle iletişim araçlarıyla aktarılan mesajları sorgulamak (eleştirel dinleme)*” (f=2) amaçları izlemiştir. Vurgulanan ifadelerde de diğer dil becerilerinde olduğu gibi becerinin gelişmesine ağırlık verildiğini görmek mümkündür. Ancak uzun yıllar “ihmal edilmiş beceri” (Özbay, 2010: 191) olarak isimlendirilen bu alanın, adlandırmaya uygun olarak programların genel amaçlar bölümünde diğer beceri alanlarına oranla daha az sayıda amaç cümlesiyle ifade edildiğini görmek mümkündür.

Görsel okuma ve sunu başlığı altında değerlendirebileceğimiz 4 amaç bulunmaktadır. Bu amaçlardan “*Kitle iletişim araçlarıyla aktarılanları sorgulamalarını sağlamak*” iki; “*Görüp izlediklerini tam ve doğru biçimde anlamak*”, “*Görsel okuma, görsel sunu becerilerini kazandırmak*” ve “*Bilim, kültür ve sanat etkinliklerini izleme alışkanlığı ve zevki kazandırmak*” birer programda bulunmaktadır. Görsel izleme günümüzde okuryazarlığın önemli boyutlarından biri olarak kabul edilmekte ve bireyde görsel ile diğer bilgilerin bütünleştirilmesini amaçlamaktadır (Akyol, 2010: 121). Görsel bilgi kaynaklarının teknoloji ile birlikte arttığı günümüzde bu okuryazarlık türünün önemi gittikçe artmaktadır. Görsel okuma ve sunu becerilerinin son yıllarda vurgulanmaya başlanan bir beceri olduğu düşünüldüğünde amaç cümlelerinin ilköğretim için hazırlanan son iki programda geçmiş olmasını olağan karşılamak gerekir.

Türkçe dersi öğretim programlarının genel amaçlarında ulusal değerlere yer verildiğini görmek mümkündür. Dilin kültürün taşıyıcısı olması ve en önemli kültür unsurlarından biri kabul edilmesi (Kaplan, 2004; Köksal, 2003; Özbay, 2002) sebebiyle dil öğretim programlarında dilin kültürel boyutlarına sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Öğretim sürecinde, bir dilin ancak kültür dairesi ile birlikte öğretilbileceği ilkesinden hareket edildiğini de unutmamak gerekir. Bu bilgiler ışığında

Osmanlıca etkisinden kurtularak Türkçenin ve Türkçenin kurallarının öne çıkarılmaya başlandığı Cumhuriyet yıllarının etkisini programların genel amaçlarında da görmek mümkündür. Bu başlık altında yer alan “*Türk dilini sevdirmek*” (f=7), “*Türk dil devriminin amaçlarını gerçekleştirmek*” (f=3) ve “*Türk dilini bilinçli ve özenli kullanmak*” (f=1) amaçları öğrencilerde Türkçe bilincini kazandırmaya yöneliktir. İkinci ve üçüncü sırada en sık tekrar edilen “*Milli duygularını geliştirmek*” (f=6) ve “*Türk kültürünü yansıtan eserleri tanımak*” (f=5) amaçları Türkçenin ulusal kültür unsuru olarak öne çıkarılmasıyla ilgilidir. Bu amaçların dışında “*Yüce ideallere sahip olmak*” (f=3), “*Ülkesi ve toplum için faydalı bireyler yetiştirmek*” (f=3), “*Türkçenin milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemek*” (f=1) ve “*Ülke sorunlarına duyarlı olmak*” (f=1) amaçları da ulusal değerleri geliştirme amacını taşıyan diğer ifadelerdir.

Programlardaki genel amaçlar bölümlerinde zihinsel becerilerle ilgili 20 ayrı amaç bulunmaktadır. En sık tekrar edilen amaç “*Düşünme becerisini geliştirmek*”tir (f=5). Bu amacı “*Yaratıcı düşünme becerisini geliştirmek*” (f=3), “*Eleştirel düşünme becerisini geliştirmek*” (f=3) ve “*Yapıcı düşünme becerisini geliştirmek*” (f=3) izlemektedir. Bu amaçların dışında tekrar sıklığı iki ve bir olan “*Bilimsel düşünme becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Sıralama becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Sınıflama becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Sorgulama becerisini geliştirmek*” (f=2), “*İlişki kurma becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Tahmin etme becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Analiz-sentez yapma becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Değerlendirme becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Bilgiyi yorumlama becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Bilgi teknolojilerini kullanabilmek*” (f=2), “*Problem çözme becerisini geliştirmek*” (f=2), “*Bilgiyi araştırma ve keşfetme becerisini geliştirmek*” (f=1), “*Bilgiyi kullanma ve üretme becerisini geliştirmek*” (f=1), “*Öğrenme becerilerini geliştirmek*” (f=1), “*Zihinde yapılandırma*” (f=1) ve “*Akılcı düşünme yollarını kazandırmak*” (f=1) gibi pek çok zihinsel beceriyi geliştirme amacını taşıyan ifadeleri görmek mümkündür. Bu amaçların tamamına yakını (f=38) ilköğretim okulları için hazırlanan son 3 programda (1981, 2005 ve 2006) bulunmaktadır. Çağdaş gelişmeler ışığında dil eğitimi sürecinde zihinsel becerilerin ön plana çıkmasıyla beraber yenilen ilköğretim Türkçe dersi öğretim programlarında zihinsel becerilere yer verildiği bilinmektedir (Güneş, 2007: 63-66). Özellikle 2005 Programında (1-5. Sınıflar) dil eğitimindeki çağdaş gelişmeler de dikkate alınarak zihinsel becerilerin geliştirilmesine daha çok yer verildiğini görmek mümkündür.

Coşkun ve Taş’ın (2008) ders kitaplarına metin seçimi ile ilgili ilkeler bakımından Cumhuriyet dönemi Türkçe öğretim programlarını değerlendirdikleri çalışmalarında geçmişten günümüze yaklaştıkça Türkçe öğretim programlarında ders kitaplarına alınacak metinlerin seçimi ile ilgili daha çok sayıda değişkene ve daha belirleyici ifadelere yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bizim çalışmamızda ise 1929 *Ortamektep Türkçe Programı (6-8. Sınıflar)* ve bu programın tekrarı niteliğindeki 1931-1932 *Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı (6-8. Sınıflar)* ve 1938 *Ortaokul Türkçe Programı (6-8. Sınıflar)* genel amaçlarının ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği ortaya çıkmaktadır. Son olarak hazırlanan 1981, 2005 ve 2006 tarihli üç programda da çağdaş dil öğretim yaklaşımlarına uygun olarak görsel okuma-sunu ve zihinsel becerilerle ilgili daha önceki programlarda olmayan amaçlara yer verilmiştir.

Kaynakça

- Akyol, H. (2010). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri* (3. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma - yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Balcı, A. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlık ve ilgileri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı, A. (2010). 1338 (1922) ilköğretim Türkçe dersi programı. *Türklük Bilimi Araştırmaları / Journal of Turkology Research*, 27, 111-119.
- Bilen, M. (2006). *Plandan uygulamaya öğretim* (7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2000). *İçerik analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Coşkun, E. (2007). Geçmişten günümüze Türkçe öğretimi. A. Kırkılıç ve H. Akyol, (Ed.) *İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde* (1-13). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Coşkun, E. ve Taş, S. (2008). Ders kitaplarına metin seçimi açısından Türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, V(10), 59-74.
- Demirel, Ö. (1999). *Türkçe öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme* (9. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Duman, A. (1992). *1923-1957 yılları arasında ortaokul ve liseler için hazırlanan Türkçe, Türk dili ve edebiyatı programları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göğüş, B. (1970). Ana dili olarak Türkçenin öğretimine tarihsel bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1970, 123-154.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Göğüş, B. (1983). Anadili eğitim programlarının niteliği. *Türk Dili (Dil öğretim özel sayısı)*, 379-380, 40-48.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaplan, M. (2004). *Kültür ve dil* (17. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Köksal, A. (2003). *Dil ile ekin* (2. Baskı). İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Kültür Bakanlığı (1936). *İlkokul programı*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Kültür Bakanlığı (1938). *Ortaokul programı*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Maarif Vekâleti (1340-a). *İlk mekteplerin müfredat programı*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Maarif Vekâleti (1340-b). *Lise birinci devre müfredat programı*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Maarif Vekâleti (1340-c). *Lise müfredat programları esbâb-ı mucibe lâyihası*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Maarif Vekâleti (1926). *İlk mekteplerin müfredat programı*. İstanbul: Milli Matbaa.
- Maarif Vekâleti (1927). *1340 tarihli orta mektep ve lise müfredat programlarına zeyl*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1929). *Orta mektep ve liselerin Türkçe müfredat programı*. Ankara: Yeni Gün Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1930). *İlkmektep müfredat programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1931). *Ortamektep müfredat programı (1931-1932 ders senesi tadilatı)*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- MEB (1948). *İlk okul programı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (1949). *Orta okul programı*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (1962). *Ortaokul programı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (1968). *İlkokul programı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (1981). Temel eğitim okulları Türkçe eğitim programı. *Tebliğler Dergisi*, 2098, 327-356.
- MEB (2000). *İlköğretim okulu Türkçe – yazı programı 6-7-8*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Balcı, A., Coşkun, E. ve Tamer, M. (2012). Cumhuriyet dönemi Türkçe dersi öğretim programlarının genel amaçları bakımından değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-13.

MEB (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

MEGSB (1988). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

National Reading Panel (2000). Teaching children to read: an evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction. Washington D.C.: National Institute of Child Health and Human Development.

Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özbay, M. (2002). Kültür aktarımı açısından Türkçe öğretimi. *Türk Dili*, 602, 112-120.

Özbay, M. (2010). Türkçe öğretiminde ihmal edilmiş bir alan: dinleme eğitimi. *Türkçe Öğretimi Yazıları* içinde (191-201). Ankara: Öncü Kitap.

Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya* (9. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

Sönmez, V. (2007). *Program geliştirmede öğretmen elkitabı* (13. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

TDK (2005). *Türkçe sözlük* (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri-yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.